

DEN MEDIALA BILDEN AV STRINDBERG I DANMARK OCH STORBRITANNIEN

Ida Jonsson, M. A.
hello@idajonsson.com

Abstract

In an attempt to find out how the view and image of Strindberg are created in, and differ between, the cultural spheres of countries other than Strindberg's home country, I have studied the mass medial discourse regarding Strindberg in two countries that are close to Sweden geographically and culturally: Denmark and the UK. This is done through a critical discourse analysis of texts published in Danish and British newspapers during 2012, where the main subject is Strindberg and/or his plays. Questions discussed in relation to the texts include: which types of texts does Strindberg appear in? How is he positioned – as a Swede or as a European? Do the texts discuss his life or his work or both?

Keywords

August Strindberg, cultural transfer, canonisation, reception, critical discourse analysis

Introduktion

År 2012 var det 100 år sedan August Strindberg dog. Hans liv och verk firades då i projektet *Strindbergsåret*, ett samlingsnamn för de Strindbergsrelaterade projekt och uppsättningar som skedde under året, framförallt i Sverige men även i resten av världen. Bland annat lanserades hemsidan Strindberg2012.se, där information om projekt och om Strindbergs liv presenterades under 2012. På sidan kunde man läsa:

Hundra år efter August Strindbergs död, lever hans författarskap. Pjäserna spelas över hela världen, artiklar och böcker om människan och verken skrivs regelbundet. När dåtidens statsmän och företagsledare har glidit tillbaka bland skuggorna lyser hans namn i det allmänna medvetandet. (Halldin 2012)

Att en författare firats som Strindberg firades i Sverige 2012 tyder på ett fortsatt stort kulturellt inflytande. Bakom Strindberg2012.se stod Kulturrådet, Stockholms stad och Svenska institutet – tre institutioner med stor kulturell och social makt. Även andra institutioner firade Strindberg: Sveriges Radios Radioteater uppmärksammade jubileet med en särskild föreställningsserie utöver sina vanliga sändningar medan många av landets teatrar, även institutionsteatrarna, satte upp Strindbergs pjäser.

Bilden av Strindberg som den firade nationalförfattaren var i Sverige dock inte ensidig. Under 2012 ordnade Mångkulturellt centrum i Botkyrka kommun en utställning där Strindberg presenterades som rasist och antisemit (Arnstad 2012) medan förlaget Bakhåll gav ut en samlingsvolym med Strindbergs texter om kvinnor

Tijdschrift voor Skandinavistiek 34 (1), 2015 

Except where otherwise indicated, the content of this article is licensed and distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

som enligt förlagets egen baksidestext “rejält korrigerar den utbredda uppfattningen om honom som kvinnohatare” (Bakhåll förlag 2012). Synen på Strindberg i hans hemland är således inte enhetlig, utan omformuleras ständigt.

Hur ser det då ut i våra grannländer? För att göra en mer övergripande jämförelse fanns från början även svenskt material med i studien, men då ett sådant urval resulterade i femdubbelt så många svenska artiklar som danska och brittiska uteslöts de svenska. Detta resulterade i att en mer jämbördig jämförelse kunde göras, och flera tydliga skillnader gick att urskilja.

Vad är en bild?

För att kunna diskutera hur en bild skapas bör jag först säga något om vad jag anser vara en *bild*. Leersen (2007) har lanserat imagologin som ett sätt att kritiskt analysera hur en nationell identitet konstrueras, genom att se identiteten som en samling diskursivt producerade representationer av stereotyper snarare än representationer av en empirisk realitet. Jag menar dock att den här metoden kan användas för att analysera andra typer av identiteter och representationer än just den nationella.

Enligt det synsättet utgörs bilden av en specifik företeelse således av de sätt den representeras på. Leersen för fram ett antal steg för att analysera bilder, det vill säga de stereotyper som utgör en representation. Bland Leersens metodologiska steg finns bland annat studier av bildens textuella och intertextuella kontext, då konstruktionen av en identitet blir effektiv först när den är familjär och välkänd för den som tar del av bilden. Den blir det genom att referera till andra texter, inte genom att den pekar på en verklighet (Leersen 2007, 26).

Jag ser alltså begreppet *bild* som en uppsättning stereotyper, vilka konstrueras diskursivt med hjälp av intertexter. Den kritiska diskursanalysen blir därmed ett effektivt verktyg för att dekonstruera och undersöka sagda bild.

Material

Materialet för analysen har utgjorts av artiklar som publicerades fram till oktober 2012 i några av de danska och brittiska dagstidningar som har störst spridning. Urvalet komplicerades dock av att de största brittiska dagstidningarna – *The Sun*, *Daily Mirror* – inte alls skrev om Strindberg under perioden, förutom i enstaka korsord. Faktum är att man måste tvungen att gå ganska långt ned på listan över de stora tidningarna, till mer traditionella nyhetstidningar som *Daily Telegraph* och *Financial Times* för att hitta något (*Times* skrev också om Strindberg, men har låst sitt arkiv). Att utfallet blev så beror förstås på redaktionell inriktning hos de största tidningarna, men ger ändå en föräning om resultatet av analysen.

I Danmark såg det annorlunda ut: *Jyllands-Posten*, *Berlingske Tidende* och *Politiken*, de tre med störst cirkulation, skrev alla något om Strindberg.

Ett sidospår som kunde vara intressant för framtida liknande diskussioner är den mängd bisatser som nämner Strindberg när brittisk press intervjuar eller diskuterar skandinaviska skådespelare och kulturpersonligheter, bisatser av typen “inspirerad av Shakespeare, Ibsen och Strindberg”, vilket kan säga något om vilka man anser ingår i

litteraturkanon. Den här undersökningens fokus låg dock på artiklar som kan sägas ha Strindberg eller något/några av hans verk som huvudämne.

Efter en inledande innehållslig analys av alla notiser som nämnde Strindberg med fokus på den ideationella strukturen kunde ett urval om sex artiklar från dansk dagspress och fem från brittisk dagspress göras. Redan här skiljer sig artiklarna: i Storbritannien är alla fem artiklarna grafiskt markerade som recensioner, med sådan rubrik och någon typ av betygsättning, och utmärker sig även innehållsligt som sådana. Tre av dessa recenserar en uppsättning av någon av Strindbergs pjäser medan två recenserar en nyligen utkommen Strindbergbiografi. Bland de danska artiklarna utmärker sig bara två som recensioner medan en är en intervju och övriga tre grafiskt och innehållsligt är markerade som krönikor.

Liv, verk, nationalitet

Tre teman framträder ganska snart när man läser materialet: Strindberg som författare/dramatiker, Strindberg som person och Strindberg som svensk. Många av de brittiska artiklarna fokuserar på Strindberg som dramatiker, eller rättare sagt på Strindbergs verk – Strindberg själv förekommer bara i enstaka meningar. Recensionerna av en Strindbergbiografi av Sue Prideaux glider givetvis över till att diskutera Strindbergs liv i någon mån, men det är ofta kursivt och relaterat till hans verk, som i en recension av FitzHerbert (2012): “[when writing *Miss Julie*] he was living far beyond his means in Copenhagen with his aristocratic Finnish-born wife”. Värt att notera är att Siri von Essen inte anses bekant (eller viktig) nog för att nämna vid namn (i en annan recension kallas hon bara “his first wife, Siri” (Auld 2012)), till skillnad från i det danska materialet, där samtliga Strindberg var gift med beskrivs och nämns vid sina fullständiga namn.

Att en biografi givits ut pekar visserligen på att det finns ett intresse för Strindbergs liv i Storbritannien, men utöver i recensionerna av biografien finns det inga indikationer på att Strindbergs liv och hans verk är av något större intresse, och de kopplas sällan ihop på samma sätt som i det danska materialet.

Där diskuteras istället Strindbergs liv vitt och brett. Två av artiklarna har Strindbergs liv som huvudtema, till exempel Rossel som beskriver Strindbergs barndom, vuxna liv och inflytande på senare dramatiker i ljuset av hans verk, inklusive Infernokrisen, hans psykiska ohälsa och relationen till *Till Damaskus*: “litteraturhistorisk set førte den såkaldte Inferno-krise direkte til dramaet Til Damaskus” (Rossel, 2012), eller Kornbeck (2012) om Strindbergs andliga liv. Även de artiklar som har ett verk, snarare än Strindbergs liv, som huvudtema relaterar ständigt dessa till Strindbergs person. I en artikel om *Dödsdansen* skriver Lilleør till exempel om hur Strindberg “selv blevet skilt i 1891 og nærede et udtalt had til sin tidligere hustru – og kvinder i særdeleshed” (Lilleør 2012).

Strindberg som förmodad kvinnohatare återkommer ständigt. Båda de brittiska recensenterna använder ett citat från Prideaux biografi: “outside Scandinavia Strindberg is best known for two things: Miss Julie and alarming misogyny” (Auld 2012), och Cavendish skriver i sin recension av en uppsättning av *Fadren*:

In this age of instant sanctimony, hasty denunciation and swift self-advertising retribution, it's a wonder that Strindberg's *The Father* (1887) has made it to the British stage at all in a revived form. We're so apt to self-censor in the face of political correctness that a fear of seeing charges of misogyny hurled at this play [...] would make most artistic directors bolt for a safer choice (Cavendish 2012).

Detta syns även i det brittiska materialet. Förutom det Lilleør skriver om Strindbergs skilsmässor och deras relation till hans syn på kvinnor hävdar till exempel Rossel att kvinnohatet drivit Strindberg till paranoia: "han mente, at en international kvindelig stod bag anklagerne [mot Giftas]. Han beskyldte sin første kone, den finske skuespillerinde Siri von Essen, for utroskab" (Rossel 2012).

I det danska materialet låter dock intresset för Strindbergs liv skribenterna problematisera och förklara Strindbergs kvinnosyn (och synen på densamma); i det brittiska har det mer karaktären av ett konstaterande.

En annan tydlig skillnad mellan danska och brittiska artiklar är hur Strindberg relateras till sin nationalitet. I det danska materialet positioneras Strindberg gång på gång som svensk. Han kallas "den store svenske dramatiker" (Rossel 2012) och Kornbeck skriver att "Strindberg var Sveriges storesøn" (2012). Samtidigt som Strindberg kopplas samman med det danska är han hela tiden svensk: "han er en af vores uden at være en af vore egne" (Kornbeck 2012). Skådespelaren Flemming Enevold som spelar Strindberg i en uppsättning av *Tribadernas natt* poängterar att P.O. Enqvists pjäs kommer utifrån: "Det er ikke særlig dansk på den måde. De råber og skriger af hinanden" (Blankholm & Helqvist 2012).

Det påpekas även i det brittiska materialet att Strindberg är svensk: Auld kallar honom "godfather of Swedish literature" men han nämns även flera gånger i samband med Skandinavien. Detta är dock främst i recensionerna av Strindbergbiografin; i de artiklar som främst berör hans verk verkar inte skribenterna koppla samman Strindberg med någon särskild svenskhet eller behandla hans verk som exotiska eller obrittiska. I den mån han beskrivs som ovanlig eller annorlunda är det i relation till sin modernitet – Spencer skriver om *Fröken Julie* att "it seems far more modern and daring than such popular present-day TV series as *Downton Abbey* and *Upstairs Downstairs*" (Spencer 2012). Det är snarare åldern på Strindbergs verk i förhållande till deras moderna form som är förvånande än någon egenskap som kan kopplas till hans person eller nationalitet.

Strindberg beskrivs alltså som annorlunda och nyskapande i båda materialen men medan de danska skribenterna tenderar att ge Strindbergs svenskhet som förklaring för hans egenart bortser de brittiska skribenterna oftast från detta och jämför istället Strindberg med inhemska referenser. Det finns alltså en tydlig skillnad i hur texterna positioneras i förhållande till sina intertexter, och när Strindberg i det brittiska materialet jämförs med andra dramatiker och verk nämns främst sådana som tillhör den anglosaxiska litteraturen. Därmed kunde man dra slutsatsen att han av de brittiska skribenterna ses som mer närliggande den egna kulturen. Den slutsatsen kompliceras dock av att Strindberg i långt högre grad tycks vara frikopplad från den

egna vardagen medan de danska skribenterna relaterar honom och hans verk till det moderna danska samhället, till exempel i Lilleørs (2012) text om *Dödsdansen* och skilsmässor.

De brittiska skribenterna fokuserar således på verk och jämför dem med brittiska verk medan de danska även diskuterar Strindbergs liv och positionerar Strindberg och hans verk som svenska. Detta skulle kunna vara en reflektion av vad bland annat Even-Zohar (1990:50) skrivit om hur översättare i ett litterärt system där översättningar intar en perifer position i högre grad anpassar sig till de normer och modeller som är befintliga och accepterade i systemet medan de översättare som agerar i ett system där översättningar intar en centralare position (likt de skandinaviska ländernas litterära system) oftare gör adekvansinriktade översättningar, det vill säga är mer benägna att bryta mot systemets konventioner och introducera nya normer.

Oavsett hur översättningarna av de verk som recenserar ser ut torde dessa normer för hur översättningar brukar göras påverka hur man ser på översatt litteratur, vilket kunde förklara varför de brittiska skribenterna anser det relevantare att jämföra Strindberg med inhemska referenser än att enbart förklara hans särart med att han är svensk.

Det är dock möjligt att förklaringen till skillnaderna står att finna på diskurspraktisk nivå; om det är vanligare med författarfokus och långa artiklar om författares liv i dansk media än i brittisk (eller bara i de undersökta tidningarna) skulle det kunna förklara varför korpusarna skiljer sig. Samtidigt påverkar text, diskurspraktik och social praktik varandra, och påverkas av varandra, på ett sätt som gör att det inte går att helt skilja på dessa förklaringsmodeller. Att dra en sådan slutsats skulle dock kräva en omfattande studie av genrefrekvenser i de olika ländernas media.

Konklusion

Var befinner sig Strindberg? När Even-Zohar arbetade fram sin sedermera mycket inflytelserika polysystemteori och applicerade den på litterära fält och kanonisering tog han Strindberg som exempel på en sådan författare som lyckats stanna kvar i centrum av den kanoniserade repertoaren genom att ständigt förnya sig. Detta får dock antas gälla det svenska och möjligen även de skandinaviska litteratursystemen – som Even-Zohar poängterar i *Polysystem Studies* (1990) och som flera gånger konstaterats sedan dess har översatt litteratur en förhållandevis perifer position i det anglo-amerikanska litteratursystemet, medan de skandinaviska litteratursystemen är öppnare.

Innebär det att även Strindbergs verk är perifera i den angloamerikanska litteraturen? Svaret på den frågan är mer komplicerad, och här närmar vi oss möjligen en förklaring till varför Strindberg diskuteras så annorlunda i den brittiska litteraturen än i den danska. Möjligen blir Strindbergs position i respektive system tydligare om den sätts i relation till teorier om kulturförmedlingens faser (Broomans

& Jiresch 2011). Dessa faser kan sammanfattas som *upptäckt* (en kulturförmedlare⁴¹ upptäcker eller introduceras till ett verk), *karantän* (då kulturförmedlaren försöker hitta ett sätt att publicera verket, oftast i översättning), *översättning* (som även kan följas av en ny period av karantän), *publicering* (kulturförmedlingens kommersiella aspekt blir tydlig i den fjärde fasen), *reception* (i vilken utsträckning verket köps och läses, vilket påverkas av sådant som recensioner och översättning) samt en sjätte fas, *reception efter publiceringen*, där sådant som ytterligare recensioner, artiklar, böcker och föreläsningar kan öka ett verks kulturella status och fullborda förmedlingen. Här läggs grunden till en möjlig kanonisering av ett verk i det nya systemet, då den eventuellt inte längre ses som ett översatt verk (Broomans & Jiresch 2011:13).

Som Anderman (2005, 158ff) skriver fick Strindberg aldrig samma genomslag i Storbritannien som till exempel Ibsen. Anderman menar att detta delvis kan förklaras med just det Even-Zohar för fram som anledningen till att Strindberg behållit sin centrala position i det skandinaviska systemet: hans ombytlighet. När somliga av pjäserna, som *Fröken Julie*, blev så populära som de trots allt blivit även i Storbritannien, växte intresset för övriga verk, även de som Strindberg inte skrivit för en större publik. Anderman pekar även på Strindbergs ofta radikala förnyelse av svenskan som en anledning till att han inte till fullo slagit igenom i den brittiska litteraturen: det nyskapande är svårt nog att återskapa redan i de andra skandinaviska språken, och blir än svårare att göra i mindre besläktade språk som engelskan.

Att Strindberg finns upptagen i Blooms *The Western Canon* (1996) komplicerar bilden av Strindberg som icke-kanoniserad utanför Sverige. Bloom ser visserligen inte Strindberg som tillräckligt viktig för att närläsa (till skillnad från Ibsen som är en av de 26 författare som Bloom studerar närmare), men flera av hans verk förekommer i Blooms extensiva lista på viktiga verk, däribland *Fröken Julie* och *Till Damaskus* (Bloom 1996, 142).

Kunde man här skilja på olika typer av kanonisering? Strindberg tycks ha uppnått en liknande fas i kulturförmedlingsprocessen i båda materialen, det Broomans & Jiresch kallar "post-publication reception" (2011) om inte fullständig kanonisering. I Storbritannien verkar Strindberg ses som tillhörande världslitteraturen och läses där på ett mer statiskt, verkbetonat sätt medan han i Danmark utsätts för mer diskussion och skärskådning, kanske på grund av den kulturella och språkliga närheten till Sverige där Strindberg i kraft av sitt stora inflytande ständigt är omdiskuterad.

I ljuset av hur Strindbergs svenskhet behandlas som ett slags parentes i de brittiska artiklarna i studien tycks studien trots dess begränsade omfång reflektera befintliga teorier om kulturförmedling och översättning. Strindberg verkar åtminstone närma sig kanonisering i båda de studerade fälten, men från olika håll: i Danmark är han väl etablerad som del av den svenska kanon, medan han i Storbritannien blir en del av det befintliga systemet, av världslitteraturen, som inte har någon nationalitet.

⁴¹ Kulturförmedlare definieras i Broomans (2009:1) som en individ som ofta är översättare men även kan anta andra roller i processen då ett verk förmedlas från en kultur till en annan, däribland litterär agent, förläggare och recensent.

Litteratur

Anderman, G. (2005). *Europe on Stage*. London: Oberon Books.

Arnstad, H. (2012). "Strindberg var en modern rasist". *Dagens Nyheter*, 2012-08-08. Hämtad 2012-04-10.

Auld, T. (2012). "Strindberg: A Life by Sue Prideaux: review". *Daily Telegraph*, 2012-19-03. Hämtad 2012-07-10.
<http://www.telegraph.co.uk/culture/books/biographyandmemoirreviews/9146637/Strindberg-A-Life-by-Sue-Prideaux-review.html>

Bakhåll förlag (2012). "August Strindberg: Jag har alltid tillbett kvinnorna". Hämtad 2012-06-10. <http://bakhall.se/merinfo/august.html>

Broomans, P. (2009). "Introduction: Women as Transmitters of Ideas". I: Broomans, Petra (red.): *From Darwin to Weil. Women as Transmitters of Ideas*, s 1-20. Groningen: Barkhuis.

Broomans, P.; Jiresch, E. (2011). "The Invasion of Books". I: Petra Broomans och Esther Jiresch (red.): *The Invasion of Books in Peripheral Literary Fields. Transmitting Preferences and Images in Media, Networks and Translation*, s 9-21. Groningen: Barkhuis.

Cavendish, D. (2012). "The Father, Belgrade Theatre, Coventry". *Daily Telegraph*, 2012-04-10. Hämtad 2012-07-10.

Even-Zohar, I. (1990). *Polysystem Studies. Poetics Today*, vol. 11, nr. 1, s 45-51.

Fitzherbert, C. (2012). "Strindberg: a Life by Sue Prideaux: review". *Daily Telegraph*, 2012-02-03. Hämtad 2012-07-10.
<http://www.telegraph.co.uk/culture/books/bookreviews/9115661/Strindberg-a-Life-by-Sue-Prideaux-review.html>

Halldin, M. (2012). "Tänk själv! Ett levande författarskap". Hämtad 2012-11-10. <http://www.strindberg2012.se/index.php/sv/articles>

Kornbeck, J. (2012). "Fanden er løs". *Jyllands-Posten*, 2012-05-12. Hämtad 2012-06-10.

Leerseen, J. (2007). "Imagology: History and method". I: Beller, Manfred och Joep Lerssen (red.): *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters*, s 17-32. Amsterdam: Rodopi.

Lilleør, K. (2012). "Fra brudevals til dødsdans". *Berlingske Tidende*, 2012-02-03. Hämtad 2012-06-10. <http://www.b.dk/kommentarerer/fra-brudevals-til-doedsdans>

Rossel, S. H. (2012). "Den g(eni)ale svensker". *Berlingske Tidende*, 2012-11-05. Hämtad 2012-09-10. <http://www.b.dk/kronikker/den-geniale-svensker>

Biographical note

Ida Jonsson is a translator with an MA in Swedish from Uppsala University. She has published translations of Flannery O'Connor and Sunjeev Sahota in Swedish. The article was written for a conference at Rijksuniversiteit Groningen in 2012.